

УДК 378.147

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРАКТИКУ КОМУНІКАТИВНОГО НАВЧАННЯ

Кудрявцева В. Ф.

У статті описуються проміжні результати впровадження компетентнісного підходу на основі комунікативного навчання. Порівнюються базові подібності і відмінності комунікативного і компетентнісного підходів до навчання морської англійської мови. Відмічається пріоритетна необхідність визначення чітких професійно необхідних комунікативних компетенцій. Підкреслюється значимість нового формату оцінювання рівня володіння комунікативними компетенціями.

Ключові слова: впровадження, компетентнісний підхід, комунікативний підхід, комунікативні компетенції.

В статье описываются промежуточные результаты внедрения компетентностного подхода на основе коммуникативного обучения. Сравниваются базовые сходства и различия коммуникативного и компетентностного подходов к обучению морскому английскому языку. Отмечается приоритетная необходимость определения четких профессионально необходимых коммуникативных компетенций. Подчеркивается значимость нового формата оценивания уровня овладения коммуникативными компетенциями.

Ключевые слова: внедрение, коммуникативный подход, коммуникативный подход, коммуникативные компетенции.

Intermediate outcomes of implementing competency-based approach within the framework of communicative teaching practice are described. Basic similarities and differences between communicative and competency-based approaches to teaching maritime English are compared. The priority of defining clear-cut communicative competencies as compared to learning objectives in the communicative approach is stated. The necessity to focus on designing a new format of assessment when implementing competency-based approach is stressed.

Key words: implementation, principles of competency-based approach, communicative approach, communicative competencies

Постановка проблеми. В останні роки освітяни все частіше звертаються до ідеї організації навчального процесу і діагностики навчальних досягнень, заснованих на послідовному оволодінні і демонстрації студентами встановленого набору компетенцій. Навчальні програми, розроблені з урахуванням компетентнісного підходу, дозволяють покращити якість вищої освіти за рахунок того, що у центрі безпосередньої уваги постає демонстрація навчальних результатів. Компетентнісне навчання, яке ще відоме під назвою майстерність або досконале володіння, отримує все більшу популярність, але переважно у наукових статтях. Досліджень прикладного характеру бракує як у вітчизняному, так і у міжнародному освітньому просторі. Для практичної реалізації принципів компетентнісного навчання необхідне інше бачення майже кожного аспекту нашої системи освіти, причому в інституціональному розрізі. Маючи успішний досвід застосування комунікативного підходу до навчання морської англійської мови, ми спрямували наші зусилля на дослідження можливостей і первісну апробацію визначеного нами формату компетентнісного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постановка керівництвом навчального закладу задачі впровадити компетентнісний підхід зумовила необхідність звернутися до визначення понять “компетентність” і “компетенція” (в англійському варіанті ‘competence’ і ‘competency’), щоб встановити, що саме маємо на увазі, ведучи мову про впровадження компетентнісного підходу.

Питанням компетентності і компетенцій присвячено численні вітчизняні і зарубіжні публікації.

Міністерство освіти і науки України [5, с. 11] визначає компетентність як результат підготовки випускника вузу для виконання діяльності в певних професійних та соціально - особистісних предметних областях. Компетенція включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної області, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій).

Досліджуючи різницю між поняттями “компетентність” і компетенція”, Леонтян М. А. аналізує значну кількість їхніх визначень і доходить висновку, що “компетентність” - результат набуття компетенцій, готовність до виконання поставленої задачі у стандартній ситуації, а компетенція містить в собі ключові поняття “знання”, “уміння” та “навички”, [3, с. 75].

Гулай О. І. наголошує на коректності таких визначень: компетенція – це ціль освітньої діяльності, а компетентність – міра, ступінь, повнота її досягнення конкретним суб'єктом освітньої діяльності [2, с. 49]. Дослідник вказує, що за своєю суттю поняття “компетентність” є значно ширшим від поняття “компетенція”.

Литвинова Н. В., проводячи порівняльний аналіз тлумачень цих понять у словниках і працях сучасних педагогів, стверджує, що компетентність – це володіння компетенціями, які проявляються через функції в певній галузі; компетенція – це інтегроване поняття, яке у порівнянні з “знаннями, уміннями і навичками”, розглядається як наявність досвіду та здатності виконувати окремі види професійної діяльності [4, с. 105].

Порівнюючи визначення “компетентності” і “компетенції” у численних працях науковців України і ближнього зарубіжжя, Головань М. С. робить висновок, що компетентність – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності, а компетенція - наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері [1, с. 13].

Менденхол Р., даючи визначення компетентнісного навчання, зауважує на тому, що у ньому уміння називаються компетенціями [7, с. 1].

Уестера У. зазначає, що між компетентністю і уміннями існують відмінності [9, с. 85], і взагалі вважає доцільним відмовитися від терміна “компетентність”, бо у реальному житті існують лише такі детермінанти здатностей людини, як “володіти” (знання), “відчувати” (відношення) і “робити” (уміння) [8, с. 86].

Кембриджський словник англійської мови [6, с. 279] дає наступні визначення: компетентність – здатність робити щось добре, компетенція – важливе уміння, що необхідне для виконання роботи.

Розбіжності у визначеннях настільки значні, що одні дослідники вважають компетентність складовою частиною компетенції, а інші – компетенцію частиною компетентності. Необмежена варіативність наукових визначень цих понять є перешкодою на шляху впровадження компетентнісного підходу у навчальний процес.

У нашому практичному дослідженні компетентність розуміється як результат підготовки випускника вузу для виконання професійної діяльності, а компетенція як уміння, що є складовими професійної компетентності.

Мета статті – дослідити взаємопов'язані та відмінні елементи комунікативного і компетентнісного підходів до навчання англійської мови за професійним спрямуванням (на матеріалі морської англійської мови).

Виклад основного матеріалу. Впровадження комунікативного підходу до навчання морської англійської мови здійснюється нами упродовж декількох років. Засадничим документом, що регламентує принципи та прийоми комунікативного навчання, слугує Модельний курс 3.17 “Морська англійська мова”, рекомендований Міжнародною морською організацією [8].

Необхідність впровадження компетентнісного підходу у поєднанні з використанням комунікативної форми навчання змушує встановити, які елементи компетентнісного підходу вже присутні у практиці нашої навчальної роботи. Системна робота з означеного напрямку свідчить, що приблизно половина елементів комунікативного навчання є водночас і елементами компетентнісного підходу.

Згідно сучасного визначення компетентнісного підходу до його базових принципів відносяться наступні: 1) студенти опановують наступною компетен-

цією лише після демонстрації володіння попередньою компетенцією; 2) компетенції включають чіткі, вимірювані, реальні навчальні цілі, які готують студентів до виконання професійних обов'язків; 3) оцінювання – це значущий і позитивний навчальний досвід для студентів; 4) студенти отримують своєчасну диференційовану підтримку, яка базується на їхніх індивідуальних навчальних потребах; 5) навчальні результати відображаються у компетенціях, які включають застосування і творення знань, а також розвиток важливих умінь і відношень.

При реалізації комунікативного навчання у робочих навчальних програмах, крім базових елементів мовних систем – лексичних одиниць та граматичних структур, нами також визначені комунікативні уміння, якими мають оволодіти студенти. Ці ж комунікативні уміння представлені на початку кожного модулю розроблених нами навчальних посібників.

Така структура робочих навчальних програм і посібників зумовлює свідоме розуміння і опанування студентами професійних комунікативних умінь, тим більше, що після проходження навчальної практики на судах студенти розуміють потреби своєї майбутньої роботи у морі.

Розроблено варіативні структури проведення практичних занять з англійської мови в залежності від мовного та професійного досвіду студентів (PPP, EASA, Patchwork), а також, що вкрай важливо, на кожному занятті студентам повідомляється комунікативна мета заняття, яка визначає нове уміння, а на останньому етапі заняття 'Production' – дається завдання, при виконанні якого студенти демонструють рівень оволодіння цільовим умінням.

Таким чином, другий принцип компетентнісного підходу - компетенції включають чіткі, вимірювані, реальні навчальні цілі, які готують студентів до виконання професійних обов'язків - у прикладному аспекті реалізовано в умовах комунікативного навчання.

Щодо третього принципу компетентнісного підходу - оцінювання є значущим і позитивним навчальним досвідом для студентів, комунікативний підхід у нашому варіанті пропонує виключно письмові тести після вивчення тематичного модуля (Stop&Check Test) і після вивчення двох-трьох тематичних модулів (Progress Test). Ці тести перевіряють знання лексики і граматики, пов'язаних з тематичним модулем, і уміння читати і розуміти тематичні тексти, тобто переважно рецептивні уміння. На противагу, мовні комунікативні компетенції орієнтовані на продуктивні уміння – говорити і писати в ситуації, що імітує можливу професійну реальність. Тому оцінювання в комунікативному навчанні не є адекватною принципу компетентнісного підходу, а відтак потребує додаткового дослідження.

Четвертий принцип компетентнісного підходу - студенти отримують своєчасну диференційовану підтримку в залежності від їхніх індивідуальних навчальних потреб – в комунікативному навчанні реалізується через його методичні засади, з-посеред яких головними для цього принципу є: а) навчання орієнтоване на студента; б) студенти вчаться через активне залучення, у першу чергу, засобами комбінування індивідуальної, парної і групової роботи. Саме це уможливує надання індивідуальної допомоги студентам як іншими студентами, так і викладачем, оскільки організація занять у такий спосіб перетворює їх на майстерні з розвитку прикладних практичних умінь замість переважно однобічних пояснень для усієї навчальної групи.

Неоцінене значення для реалізації цього принципу компетентнісного підходу має запроваджений нами поділ студентів на навчальні підгрупи в залежності від рівня комунікативних умінь студентів, який здійснюється на початку навчання у навчальному закладі шляхом індивідуального письмового тестування. Результати тестування дають можливість об'єднувати студентів у підгрупи за приблизно однаковим рівнем володіння англійською мовою, що спрощує індивідуальну допомогу студентам. На цей час нами досліджується можливість перерозподілу студентів між підгрупами за семестровими навчальними результатами.

Стосовно п'ятого принципу компетентнісного підходу - навчальні результати відображаються у компетенціях, які включають застосування і творення знань, а також розвиток важливих умінь і відношень - нами організована і досліджена можливість один-два рази за тематичний навчальний модуль проводити

етап заняття 'Application', під час якого студенти поставлені в умовно реальну ситуацію, де мають застосувати набуту суттєву комунікативну компетенцію.

Крім того, для розвитку комунікативних умінь студентів нами запроваджена багатшарова система використання аутентичних кейсів. Під кейсами ми розуміємо не лише опис проблемних ситуацій, які потребують вирішення, але й будь-який аутентичний текст, який а) має сюжет, пов'язаний з обраною спеціальністю студентів, б) привносить суперечливі сучасні питання професійного життя, що провокують дискусії, у навчальний процес, в) відповідає навчальній темі та необхідному рівню англійської мови.

У кожному навчальному модулі на етапі вивчення морської мови професійного спрямування загального вжитку (переважно перший-другий курси) використовується морська історія, на етапі вивчення спеціалізованої морської англійської мови (переважно на старших курсах) – описова частина звіту про аварійну ситуацію у морі. Обговорення морської історії чи звіту про аварійну ситуацію проводиться на заключному занятті навчального модуля. Ситуативні завдання змушують студентів застосовувати певні компетенції, висловлювати своє відношення до описаних вчинків та їх наслідків, розробляти свої варіанти запобігання негативних наслідків або розробляти альтернативні варіанти дій у схожих ситуаціях.

Окрім цього, на етапі занять 'Practice' (структура PPP) і 'Activate' (структури EASA і Patchwork) студентам пропонуються міні-кейси для усвідомлення та розв'язання проблемних професійних обставин.

Поглиблена робота над використанням комунікативного підходу до навчання має результатом новий тип заняття 'Case-based lesson', на якому саме заняття стає структурною опорою кейсу, а не кейс є структурною частиною заняття, як це зазвичай відбувається.

Отже, п'ятий принцип компетентнісного підходу є також і невід'ємною характеристикою комунікативного навчання при його послідовному і всеохоплюючому застосуванні.

Що змінюється або додається до надбань комунікативного навчання на початковому етапі реалізації компетентнісного підходу?

У компетентнісному підході навчальні результати студента відображають рівень засвоєння визначеного набору компетенцій. Тому торуючи шлях компетентнісного навчання, щонайперше постає задача більш чітко визначити мовну комунікативну компетенцію кожної підтеми і, найголовніше, суттєву компетенцію (essential competency) кожного навчального модуля, чого бракує комунікативному навчанню. Причому компетенції відображають досягнуті продуктивні уміння – усне говоріння або письмове повідомлення.

Зразок на прикладі теми 'Container Cargo Handling':

You will be able to:

1. describe container securing procedures;
2. determine rules of safe lashing of cargo;
3. explain the most frequent causes of container cargo damage and ways of avoiding them

Essential competency: speak about container securing in terms of equipment, safety measures and rules for damage avoidance.

Наприкінці кожного модулю навчального посібника розміщується перелік базових питань, що разом складають зміст суттєвої компетенції.

Відзначимо, що письмові тести на перевірку знання лексики і граматики залишаються, проте їхнє значення для визначення семестрової оцінки значно зменшується. Натомість після вивчення тематичного модуля кожен студент демонструє рівень засвоєння визначеної суттєвої компетенції.

Якісних змін набуває система оцінювання компетенцій, оскільки студент може переходити до опанування наступною компетенцією лише після демонстрації належного рівня оволодіння попередньою компетенцією.

У нашому дослідженні запропоновано 100-бальне семестрове оцінювання, у якому кожна компетенція має певний бал. Ця система доводиться до відома студентів заздалегідь – на початку навчального року.

На занятті з демонстрації компетенцій студентам пропонується декілька варіантів демонстрації набутої компетенції. У підсумковій формі атестації – заліку чи екзамені - беруть участь студенти, які не атестовані з певної компетенції.

Апробація нової системи оцінювання сприяла тому, що студенти більш свідомо опановують новими вміннями уже під час вивчення тематичного модуля. Демонстрація набутої компетенції здійснюється у спосіб спілкування, обраний студентом. Бал, отриманий під час первинної демонстрації тематичної компетенції, не є остаточним – студенту надається можливість покращити свої вміння і здійснити повторну демонстрацію, що, на нашу думку, робить оцінювання позитивним досвідом для студентів.

Існуюча система організації навчального процесу в вищих навчальних закладах країни практично унеможлиблює реалізацію найпершого принципу компетентнісного підходу - студенти опановують наступною компетенцією лише після демонстрації володіння попередньою компетенцією. Робочі навчальні програми, що орієнтовані на компетентнісне навчання, роблять акцент на тому, якими компетенціями володіє студент, а не тривалістю періоду навчання. У системі, відповідній принципам компетентнісного навчання, студенти можуть опановувати компетенціями власним темпом і демонструвати досягнуті навчальні результати раніше або пізніше інших студентів. Однак у нинішніх умовах усі навчальні заклади працюють на основі часового принципу отримання кредиту, тобто дотримуються певної структури навчального року для усіх студентів незалежно від їхніх навчальних можливостей і досягнень.

Висновки. У нашому дослідженні, що здійснювалося під час апробації визначеного нами формату комунікативного і компетентнісного підходів до навчання англійської мови за професійним спрямуванням, ми дійшли висновку, що обидва підходи мають схожі принципи, що полегшує і пришвидшує процес входження в навчання на основі компетентнісного підходу. До цих схожих ознак відносяться чіткі, вимірювані, реальні навчальні цілі, які готують студентів до виконання професійних обов'язків; надання своєчасної диференційованої підтримки студентам; навчальні результати відображають застосування і творення знань, а також розвиток важливих умінь і відношень. Впровадження компетентнісного підходу у практику комунікативного навчання вимагає від дослідників розробки чітких професійно орієнтованих компетенцій і нового формату оцінювання.

Перспективи подальших досліджень. Результати проміжних досліджень спрямовують наші подальші зусилля на удосконалення системи оцінювання, у тому числі визначення рівнів мовної комунікативної компетентності, необхідної для вирішення майбутніх професійних завдань, та дослідження можливостей для реалізації принципу послідовного опанування і демонстрації компетенцій.

Література

1. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. / М. С. Головань [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_VM/Holovan_03.pdf
2. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. / О. І. Гулай // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2009. – №1. – С. 41-51
3. Леонтян М. А. Поняття “компетенція” і “компетентність” у теорії освіти. / М. А. Леонтян // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер.: Педагогіка. - 2012. – Т. 188. – Вип. 176. – С. 73-75.
4. Литвинова Н. В. Поняття “компетенція” і “компетентність” у працях сучасних педагогів. / Н. В. Литвинова // Вісник Глухівського держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 19. – С. 102-105
5. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) – К: Міністерство освіти і науки України, 2013. – 90 с.
6. Cambridge Advanced learner's Dictionary. Third edition. – Cambridge, University Press, 2008. – 1814 p.

7. Mendenhall Robert. What is competency-based education? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
http://www.huffingtonpost.com/dr-robert-mendenhall/competency-based-learning-b_1855374.html
8. Model Course 3.17 Maritime English. – London, IMO, 2000. – 138 p.
9. Westera W. Competencies in education: a confusion of tongues. // Journal of Curriculum Studies. – 2001. Volume 33. – Issue 1. – P. 75-88.